

УДК 81'255.2:6=111=161.2

**ПЕРЕКЛАД КОМПОЗИТ ТА ПОЛІКОМПОНЕНТНИХ
ТЕРМІНІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ,
ОФОРМЛЕНИХ АГЕНТИВНИМИ СУФІКСАМИ****Гонта І. А.***Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ihonta@ukr.net*

Статтю присвячено проблемі утворення англійських композитних термінів, а також термінів-словосполучень, оформлених агентивними суфіксами -er, -or, -ant, -ist в авіаційній галузі, а також проблемі їх перекладу українською мовою. Вибір матеріалу зумовлений широким використанням вищезазначених суфіксів та труднощами перекладу полікомпонентних термінів, що пояснюється їх складною структурою та ємною семантикою. Номінативні одиниці кількістю 494 та їхні українські відповідники було відібрано з професійних словників. Аналізуються способи перекладу полікомпонентних термінів з агентивними суфіксами та наводяться відповідні підрахунки в цифрах та відсотках. Було виявлено такі способи перекладу: перестановка компонентів, компресія, декомпресія, морфологічні трансформації, калькований переклад, описовий переклад, спосіб заміни українським еквівалентом, транскодування.

Ключові слова: *компози́та, полікомпонентний термін, перестановка компонентів, компресія, декомпресія, описовий переклад, транскодування.*

Стаття посвящена проблеме образования английских композитных терминов, а также терминов-словосочетаний, оформленных агентивными суффиксами -er, -or, -ant, -ist в авиационной сфере, а также проблеме их перевода на украинский язык. Выбор материала обусловлен широким употреблением вышеупомянутых суффиксов и трудностями перевода поликомпонентных терминов, что объясняется их сложной структурой и емкой семантикой. Номинативные единицы в количестве 494 слов и поликомпонентных терминов были отобраны из профессиональных словарей. Анализируются способы перевода поликомпонентных терминов с агентивными суффиксами с презентацией количественных и процентных подсчетов. Были исследованы следующие способы перевода: перестановка компонентов, компрессия, декомпрессия, морфологические трансформации, калькирование, описательный перевод, способ замены украинским эквивалентом, транскодирование.

Ключевые слова: *компози́та, поликомпонентный термин, перестановка компонентов, компрессия, декомпрессия, описательный перевод, транскодирование.*

The article deals with the problem of functioning compounds, derivational compounds and word combinations with suffixes -er, or, -ant, -ist as professional terms in the English and Ukrainian aviation sphere. The choice of the material for investigation can be explained by a wide usage of the above-mentioned suffixes and difficulties in translating the words and word combinations due to their complex structure and semantics. The number of the nominative units of 494 and their Ukrainian translations

have been selected from professioanl dictionaries. The ways of translating multicomponental terms with agentive suffixes -er, -or, -ant, -ist into the Ukrainian language are analysed and provided with calculations incluning percentage. The ways of translation turn out to be the following: shift of components, compression, decompression, so-called morphological transformations, i.e. the change of noun into adjective, loan translation, descriptive translation, transcoding and the method of substitution with Ukrainian correspondong equivalents.

Keywords: *compound, multicomponental term, shift of components, compression, decompression, descriptive translation, transcoding.*

Композитний словотвір завжди займав центральне місце в продукуванні вокабуляру англійської мови. Композити з'являються в усіх лексичних пластах англійської мови. З іншого боку, значний інтерес викликає авіаційна галузь, як одна з найбільш динамічних, що в свою чергу позначається на термінологічному вокабулярі цієї галузі та відповідно термінологічному апараті української мови. Величезна кількість термінів-композит та полікомпонентних термінів зумовлена як лінгвістичними так і екстралінгвістичними чинниками. До перших відносимо типову для англійської мови властивість економити на мовних засобах в процесі творення вокабуляру, до екстралінгвістичних чинників відносимо складність та динамічний розвиток літальних апаратів та авіаційної інфраструктури. В умовах глобалізаційних процесів український термінологічний апарат авіаційної галузі здебільшого розвивається паралельно з термінологічним апаратом англійської мови. Проте соціальні та морфологічні особливості української мови, зокрема професійного спілкування, а також ступінь розвитку авіаційної галузі та інфраструктури призводять до ситуації, коли відповідний термінологічний апарат в рідній мові перебуває в стані перманентного формування. Звідси виникає проблема правильного перекладу англійських термінів.

Актуальність дослідження зумовлюється його спрямованістю на інтеграцію функціонального підходу до аналізу номінативних одиниць із формантами **-er, or, -ant, -ist** як найпоширеніших агентивних суфіксів в англійській мові. Це у свою чергу, дозволить визначити шляхи перекладу цього об'ємного пласту лексики.

Об'єктом дослідження є термінологічні номінативні одиниці з формантами **-er, or, -ant, -ist** на рівні складних і складнопохідних утворень і сталих словосполучень. Предметом дослідження є особливості їх перекладу українською мовою. Фактичний матеріал – 494 терміни з суфіксами **-er, -or, -ant, -ist** – був дібраний методом вибірки із англо-українського термінологічного словника Р. О. Гільченка [2]. Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його результати становлять внесок у розвиток теоретичних аспектів перекладознавства, зокрема способів перекладу термінів з агентивним суфіксами.

Наявність в авіаційних термінологічних системах англійської та української мов великої кількості полікомпонентних номінативних одиниць

зумовлена екстралінгвістичними чинниками, а саме, розвинутою інфраструктурою авіаційної галузі та складністю літальних апаратів. Теоретичною базою дослідження є роботи вчених, що досліджували утворення та функціонування термінів: А.В. Суперанської [9], В.І. Карабана [3], С.В. Гріньова [4], О.О. Омелянчук [8], Д.С. Лотте [6], Ф.А. Циткіної [10] та інших. Властивості терміна чітко були визначені С.В. Гріньовим: це «специфічність вживання» і «змістовна точність» [4, с. 29].

Під терміном розуміється емоційно-нейтральне слово (словосполучення), яке передає точну назву певного поняття, що відноситься до тієї чи іншої галузі науки або техніки. Термінологічна лексика дає можливість точно, чітко й стисло викладати зміст певного поняття і забезпечує правильне розуміння сутності питання, що трактується. У спеціальній літературі терміни несуть основне семантичне навантаження, займаючи головне місце серед інших загальнолітературних і службових слів [1, с. 49]. В нашому дослідженні маємо справу з термінами авіаційної галузі та інфраструктури, складність, розгалуженість та динамічний розвиток яких зумовлює їх постійне продукування та складну композитну та полікомпонентну структуру. Саме така структура спроможна репрезентувати ємну семантику того чи іншого терміна.

Під час дослідження було виявлено, що найбільш численною перекладацькою трансформацією (95 одиниць, тобто 42,3% від загального корпусу проаналізованих одиниць) є трансформація, що передбачає **перестановку компонентів** словосполучення: *drop generator* – генератор крапель, *useful load factor* – коефіцієнт корисного навантаження, *pressure recovery factor* – коефіцієнт відновлення тиску, *turbulent stress tensor* – тензор турбулентних напруг, *aircraft icing indicator* – індикатор обмерзання повітряного судна, *direct drive propeller* – гвинт прямої тяги, *wind direction indicator* – індикатор напрямку вітру, *visibility range marker* – маркер дальності видимості, *cable tension adjuster* – регулятор натягнення троса (керування).

Переклад англійської авіаційної науково-технічної термінології з формантами **-er, -or, -ant, -ist** характеризується також таким прийомом, як **компресія**: (88 одиниць, 25,2 % від загального корпусу номінативних одиниць). Компресія передбачає переклад англійського терміна українським з меншою кількістю компонентів: *auxiliary landing gear* – допоміжне шасі, *telescopic shock absorber* – телескопічний амортизатор, *tricycle type landing gear* – трьохопорне шасі, *direct injection burner* – прямоточний пальник, *dust collector* – пиловловлювач, *flow restrictor* – ресриктор (обмежувач), *action trigger* – запуск, *adjustment center* – центрування, *air-crew member* – льотчик, *bridge resistor* – шунт, *cable locator* – кабелешукач, *compound compressor* – компресор, компаунд, *current distributor* – струмопровід, *frequency indicator* – хвилемір, герцметр, частомір і т.д.

Досить поширеним способом перекладу англійських полікомпонентних номінативних одиниць з агентивними суфіксами є **декомпресія**, (49 одиниць, 14,1% від загального корпусу проаналізованих номінативних одиниць). Це

зворотній процес, при якому в українському перекладі кількість компонентів більша ніж в англійському терміні: *test chamber* – замкнена робоча сила, *radar controller* – диспетчер радіолокаційного контролю, *compass adjuster* – коректор девіації компаса, *fluid power* – струминний гідравлічний підсилювач, *strut diffuser* – дифузор амортизаційної опори шасі і т.д.

Морфологічні трансформації в перекладі полікомпонентних термінів з агентивними формантами використовуються в 16 одиницях (4,4% від загального корпусу проаналізованих одиниць), наприклад: *arm stirrer* – крильчаста мішалка, бачимо заміну іменника «arm» прикметником «крильчаста», *pulse repeater* – імпульсний повторювач, *monitor receiver* – контрольний приймач.

Прийом перекладу полікомпонентної номінативної лексеми за допомогою **прийменниково-іменникового сполучення** виявлено у 28 одиницях (8,1% прикладів перекладу від загального корпусу одиниць), наприклад: *adjustable pitch propeller* – повітряний гвинт з переставними лопатями, *aircraft radio engineer* – інженер з бортового радіообладнання, *intermodal container* – контейнер для змішаного перевезення, *jet fuel starter* – акумулятор тиску газотурбостартера на реактивному паливі і т.д. На відміну від англійської мови, українська мова, будучи синтетичною, послуговується значною кількістю прийменників для точної передачі відносин між термінологічними об'єктами екстралінгвістичного світу.

Науково-технічній термінології властивий також прийом відтворення термінологічних сполучень **шляхом калькування** – 35 одиниць (10, 2% від загального корпусу одиниць): *anchor mixer* – якірна мішалка, *bronze powder* – бронзовий порошок, *butadiene rubber* – бутадієновий каучук, *acoustical altimeter* – акустичний висотомір, *adsorption indicator* – адсорбційний індикатор, *coaxial propeller* – співвісний гвинт, *laminar sublayer* – ламінарний підшар, *main rotor* – головний ротор, *pusher propeller* – штовхальний гвинт, *subsonic propeller* – дозвуковий гвинт, *flight trainer* – пілотажний тренажер і т.д.

За неможливості вживання інших прийомів перекладу застосовується **описовий переклад** – 25 одиниць (7,1% від загального корпусу одиниць): *hot-air deicer* – пристрій проти заledenіння поверхні з використанням нагрітого повітря, *bearing liner* – елемент, що встановлюється під внутрішнє кільце підшипника, *two-position controlled propeller* – повітряний гвинт змінного кроку з установкою у двох положеннях і т.д. Такий спосіб перекладу типовий для позначення реалій, які ще не мають встановленого перекладу.

Також серед видів перекладу термінів ми зустріли метод **заміни українським словом-відповідником** – 4 одиниці (1,2% від загального корпусу проаналізованих одиниць): *gate-crasher* – безбілетник, *airblower* – нагнітач, *cantilever* – консоль, кронштейн, *horse-power* – потужність.

Одним з найпростіших та найзручніших прийомів перекладу терміна-композити є прийом **транскодування**. Це прийом можна описати, як

побуквенну чи пофонемну передачу вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу. Наприклад: *laser-diod* – *лазер-діод*, *flight-time* – *флай-тайм*, *block-time* – *блок-тайм*, *stand-by* – *стенд-бай*.

Часто при цьому способі перекладу в дужках ще подається пояснення терміну, його дефініція, особливо, якщо мова йде про терміни, які не так давно увійшли в мову, чи поняття, які нещодавно з'явилися, наприклад: *flight-time* – *флай-тайм* (польотний час; це час, який член екіпажу проводить в повітрі); *block-time* – *блок-тайм* (проміжок часу, коли повітряне судно зрушило з місця свого паркування перед зльотом і до того, коли воно знов зупинилося на призначеному місці парковки, зупинилися всі двигуни); *fly-by way-point* – *точка шляху «флай-бай»* (точка шляху, яка передбачає попередження повороту Б з метою забезпечення виходу на наступний сектор маршруту або схеми відповідно до заданої кривої).

Отже, відтворення полікомпонентних термінів з агентивними суфіксами становить труднощі, зумовлені надзвичайною складністю їх синтаксичної структури, ємністю семантики та інтеркомпонентних зв'язків. Способами перекладу англійських полікомпонентних термінів з агентивними суфіксами є компресія, декомпресія, морфологічні трансформації, калькування, описовий переклад, переклад відповідником, транскодування.

Література

1. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский / Е.В. Бреус. – М. : УРАО, 1998. – 207с.
2. Гільченко Р. О. Англо-український навчальний словник авіаційних термінів – К. : Київ, 2005. – 220 с.
3. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б.Н. Головин, Р.Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 105 с.
4. Гринев С. В. Введение в терминоведение / С.В. Гринев. – М.: Московский лицей, 1993. – 156 с.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В.І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 574 с.
6. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядчения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д.С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – 150 с.
7. Марасанов В. П. Англо-русский словарь по гражданской авиации. – М. : Русский язык, 1989. – 534 с.
8. Омелянчук О.О. Переклад англомовної технічної літератури / О.О. Омелянчук. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 216 с.
9. Суперанская А. В. Общая терминология. Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М. : Высшая школа, 2003. – 405 с.
10. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (К основам сопоставительного терминоведения) / Ф. А. Циткина. – Львов: Вища школа, 1988. – 156 с.